

ЛИТЕРАТУРЕН ЗБОР

ЛИТЕРАТУРЕН ЗБОР

ГОД. LXIV СКОПЈЕ, 1-6 2018

СОДРЖИНА

ЈАЗИК

- Зузана Тојолињска*
НОВИ ПРАВЦИ ЗА ИСТРАЖУВАЊЕ ВО ДОМЕНОТ НА
ЗБОРООБРАЗУВАЊЕТО 5
- Билјана Мирческа-Бошева*
ФРАЗЕОЛОШКАТА СЛИКА НА ГОРДОСТА ВО
МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК 11
- Бојан Пејчевски*
НЕИНТЕГРИРАНИТЕ НАСПРОТИ ИНТЕГРИРАНИТЕ
КОНСТРУКЦИИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК 19
- Давор Јанкулоски*
ГЕОГРАФСКА ДИСТРИБУЦИЈА И ЕТИМОЛОШКА АНАЛИЗА
НА НАЗИВИТЕ ЗА 'ШУМА' ВО СЛОВЕНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ 33
- Александар Крејќаноски*
ЗНАЧЕЊЕТО НА ОДРЕДЕНИ ИМЕНКИ ОД ОБЛАСТА НА
БОГОСЛОВСКАТА ТЕРМИНОЛОГИЈА НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК. 39
- Владимир Цвејќоски*
ДВЕ НОВИ ЈАЗИЧНИ ПОМАГАЛА НА ИНТЕРНЕТ 47
- Аџанас Николовски*
СЕКЦИЈАТА ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК И ЛИТЕРАТУРА - ШТИП..... 53

ЛИТЕРАТУРА

- Намиџа Субиоџо*
ПРВИТЕ ПРЕВОДИ НА МАКЕДОНСКАТА ПОЕЗИЈА НА
СЛОВЕНЕЧКИ (SIRMA & VOLNI DOJČIN)..... 61

<i>Трајче Стамески</i>	
МОДЕРНИСТИЧКИ ТЕНДЕНЦИИ ВО ДРАМАТА БОЛЕН ДОЈЧИН НА ГЕОРГИ СТАЛЕВ	71
<i>Весна Мојсова-Чейшиевска</i>	
„ОРХАН“ – ДНЕВНИК ЗА ЕДНО ДЕТЕ ОД НАШАТА УЛИЦА	81
<i>Моника Илкова</i>	
ОД ПИПИ ДОЛГИОТ ЧОРАП ДО ЗОКИ ПОКИ И ОБРАТНО	89
<i>Кристијана Аџанасова</i>	
ПРОБЛЕМОТ (НЕ) КРЕАЦИЈА („МАЛИОТ ПРИНЦ“ ОД АНТОАН ДЕ СЕНТ ЕГЗИПЕРИ И „ТАЖНИОТ ВЕСЕЛ ВЛАДИМИР“ ОД ОЛИВЕРА НИКОЛОВА)	97
<i>Марио Сџојаноски</i>	
ТОТАЛИТАРИЗМОТ ВО ФИКЦИЈАТА И ФИКЦИЈАТА НА ТОТАЛИТАРИЗМОТ (КАКО ДА СЕ УПОКОИ ВАМПИР И ГРОБНИЦА ЗА БОРИС ДАВИДОВИЧ)	105

МЕТОДИКА

<i>Јасна Коџеска</i>	
МЕТОДИЧКИ ЗАБЕЛЕШКИ ЗА ПРАКТИЧНИТЕ ИСПИТИ ПО ПРЕДМЕТОТ МЕТОДИКА НА НАСТАВАТА ПО КНИЖЕВНОСТ	119
<i>Весна Рисџова</i>	
ПЛАНИРАЊЕ НА НАСТАВНА СОДРЖИНА КОЈА СТИМУЛИРА КРИТИЧКО МИСЛЕЊЕ	129

ПРИКАЗИ

<i>Максим Каранфиловски</i>	
„КАКО ГО ЧИТАМ КОНЕСКИ“	137
<i>Бојан Пејчевски</i>	
МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ОД ПЕРСПЕКТИВА НА СЕМАНТИКАТА НА ГЛАГОЛСКИОТ ВИД И НА ЛЕКСИЧКАТА СЕМАНТИКА НА ГЛАГОЛИТЕ (Станислава-Сташа Тофоска, „Од проблематиката на глаголскиот вид: семантика на теличните глаголи во македонскиот јазик“, Скопје 2017)	143

ХРОНИКИ

<i>Симон Саздов</i>	
ДЕСЕТТА МАКЕДОНСКО-СЕВЕРНОАМЕРИКАНСКА К ОНФЕРЕНЦИЈА ЗА МАКЕДОНИСТИКА	151

<i>Бисера Павлеска-Георѓиевска, Јордана Шемко-Георѓиевска</i>	
ДВАЕСЕТ И ПРВА БИЕНАЛНА КОНФЕРЕНЦИЈА ЗА БАЛКАНСКА И ЈУЖНОСЛОВЕНСКА ЛИНГВИСТИКА, ЛИТЕРАТУРА И ФОЛКЛОР.....	155
<i>Марио Сџојановски</i>	
КОН ДЕСЕТТИОТ НАУЧЕН СОБИР НА МЛАДИ МАКЕДОНИСТИ.....	159
<i>Љујка Евроска, Кристијина Дабеска</i>	
ЧЕТВРТА СТУДЕНТСКА КОНФЕРЕНЦИЈА КАКО СИ МИ?	163
<i>ИН МЕМОРИАМ</i>	
<i>Бобан Карайејовски</i>	
„ОСВОЈУВАЊЕ НА РЕАЛНОСТА“ - Во спомен на академик Милан Ѓурчинов (1928–2018).....	167

Бојан Петревски

НЕИНТЕГРИРАНИТЕ НАСПРОТИ ИНТЕГРИРАНИТЕ КОНСТРУКЦИИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Вовед

Во овој труд неинтегрираните конструкции ќе бидат сопоставени со интегрираните пандани. Со поимот *неинтегрирани конструкции* (*неинтегрирани еквиваленти на дел-реченици*) се опфаќаат глаголските прилози, придавките (глаголските и квалификативните) и именките што, освен што се реализираат нецелосно вклопено во структурата на исказот (прозодиски издвоено), можат да ги заземат сите позиции (иницијалната, медијалната и финалната), функционираат како секундарни предикати (редуцирани предикативни структури во врска со примарната предикација) и нужно се однесуваат на елемент на примарната предикација (субјектот, акузативниот, дативниот објект итн.) (Combettes 1998: 9-14)¹.

Притоа, ќе се земат предвид информацискиот, семантичкиот, синтаксичкиот и морфолошкиот аспект на конструкциите. Во таа смисла, неинтегрираните конструкции се информациски секундарни, т.е. не влегуваат во информациското јадро (темата и ремата во вистинска смисла); семантички, тие може да функционираат чисто дескриптивно, како актуелни атрибути, но и каузално во широка смисла (причински, допусно и условно); синтаксички, може да се однесуваат на секој реченичен елемент; морфолошки, кандидати за носители на конструкциите се придавките (глаголските и квалификативните), глаголските прилози и именките.

Со оглед на четирите посочени плана, се поставува прашањето во што се состојат разликите и сличностите помеѓу неинтегрираните и интегрираните варијанти. Во таа смисла е формулирана и тезата на овој труд – дека не се совпаѓаат целосно на ниту еден план, односно дека:

- од аспект на информациската структура, за разлика од неинтегрираните конструкции (кои се информациски секундарни), нивните интегрирани пандани функционираат како рема;

¹ Комбет (Combettes 1998, 64) посочува дека сите неинтегрирани конструкции се надвор од комуникациското јадро, па не може да функционираат ни како тема ни како рема во вистинска смисла. Тие може да се разгледуваат како секундарна тема (ако е содржината позната од претходниот контекст) или како секундарна рема (ако се споменува првпат).

- семантички, за разлика од неинтегрираните (кои имаат широки семантички можности), интегрираните не ги понесуваат значењата од највисок ранг (каузалните);
- синтаксички, интегрираните варијанти се ограничени во поглед на реченичните елементи на кои може да се однесуваат;
- морфолошки, придавките (глаголските и квалификативните) и глаголските прилози може да функционираат и во интегрираните и во неинтегрираните варијанти, а именките се поограничени воопшто.

Информацискиот карактер на неинтегрираните и интегрираните конструкции

Прегледот на сличностите и на разликите помеѓу варијантите ќе биде почнат на информациски план, каде што, како што беше посочено, за да биде формализирана неинтегрирано, содржината треба да биде информациски секундарна². Илустрација се примерите (1а), (1б) и (1в).

(1а) *Ивана објавува. Премногу самокритичен, Стефан сè ушtie само чииа.*

(1б) *Ивана објавува. Стефан, ирмногу самокритичен, сè ушtie само чииа.*

(1в) *Ивана објавува. Стефан сè ушtie само чииа, ирмногу самокритичен.*

Во тие случаи, бидејќи е информациски секундарна, содржината на неинтегрираната конструкција (*ирмногу самокритичен*) може дури и да се изостави, со што информацијата ќе биде осиромашена, но кохеренцијата нема да биде засегната (2).

(2) *Ивана објавува. Стефан сè ушtie само чииа.*

Во случаите од тој тип содржината може да се формализира и како прозодиски издвоена зависна дел-реченица, која, како и неинтегрираната конструкција, може да ги заземе сите позиции (3а), (3б), (3в).

(3а) *Ивана објавува. Бидејќи е ирмногу самокритичен, Стефан сè ушtie само чииа.*

(3б) *Ивана објавува. Стефан, бидејќи е ирмногу самокритичен, сè ушtie само чииа.*

² Комбет (Combettes 1998, 64) посочува дека сите неинтегрирани конструкции се надвор од комуникациското јадро, па не може да функционираат ни како тема ни како рема во вистинска смисла. Тие може да се разгледуваат како секундарна тема (ако е содржината позната од претходниот контекст) или како секундарна рема (ако се споменува првпат).

(3в) *Ивана објавува. Сџефан сџ уише само чииа, бидејќи е ѓремноџу самокријичен.*

Од друга страна, во случаите каде што е комуникациски примарна (му припаѓа на информациското јадро и функционира како рема), содржината не може да се изостави или да се формализира како неинтегрирана конструкција (4а), (4б), (4в), туку само како прозодиски вклопена зависна дел-реченица (5а).

(4а) *Ивана објавува бидејќи сака ѓублицијееџ. *Нависџина желен за ѓишување, Сџефан, џо ѓрави ѓоа.*

(4б) *Ивана објавува бидејќи сака ѓублицијееџ. *Сџефан, нависџина желен за ѓишување, џо ѓрави ѓоа.*

(4в) *Ивана објавува бидејќи сака ѓублицијееџ. *Сџефан џо ѓрави ѓоа, нависџина желен за ѓишување.*

(5а) *Ивана објавува бидејќи сака ѓублицијееџ. Сџефан џо ѓрави ѓоа бидејќи нависџина е желен за ѓишување.*

Можноста за прозодиски издвоена зависна дел-реченица (5б), од една страна, и за нејзина препозиција (5в) и интерпозиција (5г), од друга, е исклучена.

(5б) *Ивана објавува заѓоа шѓо сака ѓублицијееџ. *Сџефан џо ѓрави ѓоа, бидејќи нависџина е желен за ѓишување.³*

(5в) *Ивана објавува заѓоа шѓо сака ѓублицијееџ. *Бидејќи нависџина е желен за ѓишување, Сџефан џо ѓрави ѓоа.*

(5г) *Ивана објавува заѓоа шѓо сака ѓублицијееџ. *Сџефан, бидејќи нависџина е желен за ѓишување, џо ѓрави ѓоа.*

Можноста за интегрирана конструкција, пак, е отворена само во вториот тип случаи (со информациски примарна содржина), каде што доаѓа предвид трансформацијата во (6).

(6) *Ивана објавува заѓоа шѓо сака ѓублицијееџ. Сџефан џо ѓрави ѓоа желен за ѓишување.*

Во случаите од првиот тип (со информациски секундарна содржина) таа можност е исклучена (7).

(7) *Ивана објавува. *Сџефан сџ уише само чииа ѓремноџу самокријичен.⁴*

³ Единствената разлика помеѓу конструкцијата (5а), која е возможна, и (5б), која е исклучена, е прозодиската издвоеност на зависната дел-реченица во втората варијанта.

⁴Сп. го примерот (1в), каде што, бидејќи е информациски секундарна, содржината е формализирана како неинтегрирана конструкција: *Ивана објавува. Сџефан сџ уише само чииа, ѓремноџу самокријичен.*

Тоа покажува дека информациската разлика помеѓу неинтегрираните конструкции и нивните интегрирани пандани (која е и пресудна во едни случаи да се прибегне кон првите, а во други – кон вторите) се состои во тоа што неинтегрираните се информациски секундарни (па може дури и да се изостават), а интегрираните – примарни (влегуваат во информациското јадро, т.е. функционираат како рема и се, поради тоа, задолжителни за кохеренцијата на исказот).

Семантичкиот карактер на интегрираните и на неинтегрираните конструкции

Посочените примери беа со причински конструкции. Во рамките на каузалните, по нив се најчести допусните. Станува збор за случаите од типот на (8), кој ќе се парафразира како ‘иако не беше поканет, дојде’.

(8) *Нейоканей̄, ӣој (се̄йак) гојде.*

Како и во претходните примери, во него придавската конструкција (*нейоканей̄*) е надвор од информациското јадро, т.е. не функционира ни како тема ни како рема во вистинска смисла (како тема функционира *ӣој*, а како рема – *гојде*). Интегрираниот пандан (9), пак, ја менува тематско релативната структура, при што *ӣој* функционира како тема, *гојде* – како преод, а *нейоканей̄* – како рема.

(9) *Тој гојде нейоканей̄.*

Како и кај причинските конструкции, и тука двете варијанти претпоставуваат одделни контексти. Така, неинтегрираната е возможна, на пример, во контекстот на (8а) (каде што нејзината информациска секундарност произлегува од тоа што е антиципирана во претходниот исказ.

(8а) *Тоа ӣӣо беше свесен дека е намерно изост̄авен не̄ го̄ ӣремисли. Нейоканей̄, се̄йак, гојде.*

Од друга страна, интегрираната варијанта може да се употреби, на пример, во контекстот на (9а) (каде што нејзината информациска примарност произлегува од тоа што се контрастира со содржината во претходниот исказ.

(9а) *Уӣӣе од̄ ӣочей̄окој̄ сос̄танокој̄ се̄ одвиваше неочекувано. Повеке̄ӣо од̄ ӣоканей̄ӣӣе не̄ гојдоа, а ӣој гојде нейоканей̄.*

Иако беше посочено дека информациските околности се клучни за тоа дали ќе се прибегне кон неинтегрирана или кон интегрирана конструкција, се покажува дека можноста за интегрирана варијанта е условена и од семантичките карактеристики на кон-

струкцијата. Во таа смисла, конструкција во (9) е возможна, а конструкцијата во (10) – исклучена.

(9) *Тој дојде непоканет̄.*

(10) **Тој дојде храбар.*

Причината за тоа се состои во тоа што конструкцијата во (9) се однесува на привремена карактеристика (непоканетоста е карактеристика на субјектот актуелна само во интервалот на тој настан), а во (10) – на трајна (храброста е неотуѓива карактеристика на субјектот). Во натамошниот текст, терминот *актуелен атрибутив* се употребува во врска со конструкциите што посочуваат привремена карактеристика, актуелна само во интервалот на главниот настан. Тие може да се парафразираат како ‘додека го прави тоа, тој е таков’, каде што *додека го прави тоа* се однесува на главниот настан, *таков* – на карактеристиката посочена од конструкцијата, а *тој* – на нејзиниот носител⁵.

Тоа се однесува и на причинските конструкции, кај кои карактеристиките, исто така, може да бидат привремени или трајни, па во согласност со посоченото, кога се привремени, може да бидат и интегрирани, а кога се трајни – само неинтегрирани. За уште подобра илустрација може да послужи двојката *плашлив – исплашен*. Така, придавката *плашлив*, која посочува трајна карактеристика, може да се употреби само неинтегрирано (11), а не и интегрирано (12).

(11) *Плашлива, таа бараше помош.* (‘бидејќи е плашлива, таа бараше помош’)

(12) **Таа бараше помош плашлива.*

Од друга страна, придавката *исплашен*, која посочува привремена карактеристика, може да се употреби и неинтегрирано (13) и интегрирано (14):

(13) *Исплашена, таа бараше помош.*

(14) *Таа бараше помош исплашена.*⁶

Сепак, треба да се одбележи дека макар што примерот (14) е „трансформација“ на причинска варијанта, во него целта е карак-

⁵ Ноели (Noailly 1999, 115-117) го употребува терминот *инциденшен атрибутив* (*attribut accidentel*) и ги посочува конструкциите од типот на *Блез замина смирен и Лиз излезе многу возбудена*, кои може да се реализираат и неинтегрирано: *Блез замина, смирен и Лиз излезе, многу возбудена*.

⁶ Сепак, разликата помеѓу трајните и привремените карактеристики може да се релативизира, т.е. трајните да се конципираат како привремени и, со тоа, да функционираат како интегрирани конструкции (актуелни атрибути), во контексти од типот на: *Тој дојде храбар, ама кога виде со кого си има работа во ситуацијата, веднаш се повлече; Ја сонував плашлива. А баш е храбра, ја ми беше многу чудно.*

теристиката да се претстави како актуелен атрибут: ‘кога бараше помош, таа беше исплашена’ / ‘таа бараше помош, при што беше исплашена’. Тој исказ може да се вклопи, на пример, во контрастиран контекст, од типот на (14а).

(14а) *Таа бараше ѝомош **исплашена**. А со сѝрав не се добива нишѝо, дури ни ѝомош.*

Во таа смисла, иако е неспорно дека помеѓу секундарната (исплашеноста) и примарната предикација (барањето помош), независно од контекстот, има објективна причинска врска (исплашеноста, во принцип, наведува на барање помош), во тој случај авторот не ја истакнува причинската врска, туку само карактеристиката. Во тој поглед, исказот функционира повеќе како одговор на прашањето *Каква е кога бара ѝомош?* отколку на прашањето *Зошѝо бара ѝомош?*

Тоа се однесува на сите случаи од тој тип. Така, иако беше посочен како интегрирана варијанта на причинска конструкција, примерот (6) е, исто така, поблизок до актуелните атрибути: ‘кога го прави тоа (кога пишува), Стефан е полн со желба (е зелен) за пишување’⁷. Во допусниот пример посочен претходно (9), каде што непоканетоста му противречи на доаѓањето, исто така, во фокусот е повеќе самата таа отколку допусната врска, независно од тоа што парафразата не може да се формулира во согласност со парафразите својствени за актуелните атрибути: ‘кога дојде, тој беше непоканет’⁸.

(6) *Ивана објавува заѝоа шѝо сака ѝублициѝеѝ. Сѝефан го ѝрави ѝоа зелен за ѝишување.*

(9) *Тој дојде **непоканеѝ**.*

Според тоа, независно од тоа дали има објективна каузална врска помеѓу конструкцијата и предикатот, сите интегрирани варијанти имаат значење на актуелни атрибути⁹. Притоа, најчесто ја

⁷Примерот е уште една потврда за тоа дека трајните карактеристики не се нужно исклучени во функција на актуелни атрибути; карактеристиката *зелен за ѝишување* е, во принцип, трајна, но употребена како актуелен атрибут. Во прашање е повторлива актуализација: ‘секогаш кога пишува, Стефан го прави тоа полн со желба’.

⁸ Во согласност со теоријата на семантичките блокови, придавката (*не*)*ѝоканеѝ* го вклучува во своето значење глаголот (*не*) *дојде*. Во таа смисла, исказот *Дојде, иако беше неѝоканеѝ* е трансгресивна (допусна, концесивна) реализација на целината (семантичкиот блок) што ја сочинува (в. Carel 2012).

⁹ Сепак, најкоректно е да се изврши семантичка класификација на актуелните атрибути, кои, како што се покажува, може да се разгледуваат во поцврсти или во полабилни значенски врски со предикатот. Во врска со тоа, се наметнува и прашањето за нивната конкурентност со прилозите: *Влегоа разврвени* / *Влегоа разврвено*; *Влегоа наврнайѝ* / **Влегоа наврнайѝо*.

земаат финалната позиција (15), освен во фокусираните случаи (16), (17)¹⁰.

(15) *Тој гојде сам.*

(16) *Сам ѝој гојде.*

(17) *Тој сам гојде.*

Сепак, тоа не значи дека како актуелни атрибути не може да функционираат и неинтегрираните. Во таа смисла, конструкцијата во (15) може да се реализира и како неинтегрирана во истата позиција (финалната) и со истото значење (актуелното) (15a), а конструкцијата во (18), иако е неинтегрирана и иницијална, може да се толкува само како актуелна.

(15a) *Тој гојде, сам.*

(18) *Замислена, Марија седеше на клуџаџа.* (‘додека седеше на клупата, Марија беше замислена’)

Од друга страна, во иницијална позиција се јавуваат и неинтегрираните конструкции што може да добијат повеќе интерпретации. Станува збор за случаи во кои се можни и каузалното (причинско или допусно) и актуелното толкување. На пример, во (18) е јасно дека е во прашање актуелна конструкција, а во (19) – причинска, но во (20), во зависност од контекстот, може да се толкува и како причинска, и како допусна, и како актуелна.

(19) *Презафатени, ѝобара ѝомош за задачаџа.* (‘бидејќи беа презафатени, побараа помош за задачата’)

(20) *Изнервиран, излезе.* (‘бидејќи беше изнервиран, излезе’ / ‘иако беше изнервиран, излезе’ / ‘кога излезе, беше изнервиран’)

Во таа смисла, само актуелната конструкција (18) неспорно може да се трансформира во интегрирана варијанта во финална позиција (18a), а конструкцијата (20a) е возможна само ако е целта карактеристиката еднозначно да се прикаже како актуелна.

(18a) *Марија седеше на клуџаџа замислена.*

(20a) *Излезе изнервиран.* (‘кога излезе, беше изнервиран’)

Од друга страна, кај конструкцијата што може да се толкува само како причинска (19) таа трансформација не е возможна

¹⁰ Еден елемент е фокусиран ако е претставен како особено информациски значаен, а под *фокусирање (фокализација)* се подразбира какво и да е експлицитно сигнализирање на фокусот (Creissels 2006, 111-112). Во таа смисла, поставувањето на интегрираните конструкции (за кои е вообичаена финалната позиција) во иницијална позиција е фокусирање.

(19a)¹¹. Неинтегрираната варијанта во финална позиција (19б), пак, е многу поретка од иницијалната¹².

(19) *Презафайџени, ѝобараа ѝомош за задачаџа.*

(19а) **Побараа ѝомош за задачаџа ѝпрезафайџени.*

(19б) *Побараа ѝомош за задачаџа, ѝпрезафайџени.*

Најпосле, како засебна семантичка група се издвојуваат случаите со чисто дескриптивни атрибути (21). За разлика од другите типови (каузалните и актуелниот), тие не се во семантичка врска со предикатот. Следствено, не функционираат како актуелни атрибути, па не може ни да се реализираат како интегрирани конструкции (21а).

(21) *Ивана Симоновска, родена во Битџола, работџи во радио.*
(‘Ивана Симоновска е родена во Битола и работи во радио’)

(21а) **Ивана Симоновска работџи во радио родена во Битџола.*

Синтаксичките функции на неинтегрираните и интегрираните конструкции

Синтаксичката разлика се состои во тоа што интегрираните варијанти се ограничени во поглед на реченичните функции, а неинтегрираните се сврзуваат со сите конституенти. Во таа смисла, интегрираните конструкции (кои, според посоченото претходно, секогаш се во функција на актуелни атрибути) може да се однесуваат само на субјектот (22) и на акузативниот објект (23), а не и на дативниот (24).

(22) *Ги извесџи Симона и Ана незаинџересиран за нивнаџа реакџија.*

(23) *Ги извесџи Симона и Ана незаинџересирани за џоа шџо им џо зборуваше.*

(24) **Им ја кажа новостџа на Симона и Ана незаинџересирани за џоа шџо им џо зборуваше.*

Од друга страна, неинтегрираните конструкции се сврзуваат со субјектот, со акузативниот и со дативниот објект, при што мо-

¹¹ Неве (Neveu 1998, 60) го наведува примерот *Болен, џој остџана дома (Malade, il est resté chez lui)* и посочува дека реченичниот контекст (семантичката врска помеѓу *болен* и *остџане дома*) налага причинско толкување (‘бидејќи беше болен’). Сепак, факт е дека поширокиот контекст може да сугерира и допусна интерпретација (‘иако беше болен’): *Беше сосема сам, ама реши да не бара никоџо за џомош. Болен, џој остџана дома*. Од друга страна, можноста конструкцијата да се реализира и интегрирано – *Тој остџана дома болен*, покажува дека не е исклучено ни актуелното толкување (‘остана дома, при што беше болен’).

¹² Во таа смисла, што се однесува на случаите од типот на (19б) во францускиот јазик, Комбет (Combettes 1998, 66-67) ги оценува како дискутабилни сите прилошкоопределбени (со тоа, и каузалните) конструкции во финална позиција.

жат да ги заземат сите позиции (како што беше посочено, интегрираните се најчесто финални, освен кога се фокусирани). Така, субјектот се сврзува со иницијални (25), со медијални (26) и со финални неинтегрирани конструкции (27).

(25) *Насмеана, Меланија ѝо̀зледнуваше наоколу.*

(26) *Меланија, насмеана, ѝо̀зледнуваше наоколу.*

(27) *Меланија ѝо̀зледнуваше наоколу, насмеана.*

Од друга страна, акузативниот и дативниот објект, освен со финални (28), (29) (кои се вообичаени за нив, бидејќи се наоѓаат десно од предикатот), се сврзуваат и со иницијални (28а), (29а) и со медијални неинтегрирани конструкции (28б), (29б).

(28) *На излеѓување ѓи виде Најаша и Владимир, ѝрѓнаји на концерѝој.*

(29) *Најојворено им кажав шѝо мислам на двајцајѝа, ѝознаји ѝо слични ѓрешки и ѝрејходно.*

(28а) *Трѓнаји на концерѝој, на излеѓување ѓи виде Најаша и Блаѓоја.*

(29а) *Познаји ѝо слични ѓрешки и ѝрејходно, на двајцајѝа најојворено им кажа шѝо мисли.*

(28б) *Најаша и Блаѓоја, ѝрѓнаји на концерѝој, ѓи виде на излеѓување.*

(29б) *На двајцајѝа, ѝознаји ѝо слични ѓрешки и ѝрејходно, најојворено им кажа шѝо мисли.*

Како синтаксичко-семантичко прашање се наметнува релацијата помеѓу значењата и реченичните функции. Од посоченото е јасно дека неинтегрираните конструкции во врска со субјектот можат да ги понесат сите значења. Од друга страна, каузалните значења се својствени, пред сè, за иницијалната позиција, а актуелното – за финалната. Во таа смисла, нема суштинска разлика во однос на конструкциите во врска со акузативниот објект. Во принцип, кога се финални (што е најчест случај), тие може да имаат чисто дескриптивно (30)¹³ или актуелно значење (31), а каузални значења имаат кога се иницијални (32) (како и кај субјектните, в. го коментарот за примерот 19б).

(30) *На ѝромоѝјајѝа минајѝајѝа недела ѓо зајознавме Милан, ѝознаји ѝо разни ѝиканѝерии во фелајѝа.* (‘го запознавме Милан, тој е познат по разни пикантерии’)

¹³ Во врска со субјектот, чисто дескриптивното значење е својствено, пред сè, за медијалната позиција (в. го примерот 21)

(31) *На годишнината ја видовме и Билјана, соживеана со сејта ајмосфера.* (‘ја видовме Билјана, при што беше соживеана со сета атмосфера’)

(32) *Замерлив за забелешки, Стефан сите го толерираа.* (‘би-дејќи беше замерлив за забелешки, Стефан сите го толерираа’)

Не се исклучени ни трансформациите на позицијата (30а), (31а), (32а).

(30а) *Познај го разни јикантери во фелата, Милан го за-познавме на промоцијата минатата недела.*

(31а) *Соживеана со сејта ајмосфера, на годишнината ја видовме и Билјана.*

(32а) *Сите го толерираа Стефан, замерлив за забелешки.*

Што се однесува на синтаксичката разлика помеѓу интегрираните и неинтегрираните конструкции, случаите со дативен објект, кај кои, како што беше посочено, интегрираните се исклучени (24), може да се варираат како неинтегрирани (24а). Тоа покажува дека конструкциите во врска со дативниот објект не се лишени од значењето на интегрираните конструкции (актуелниот атрибут), но во неинтегрирана варијанта.

(24) **Им ја кажа новоста на Симона и Ана незаинтересирани за што им го зборуваше.*

(24а) **Им ја кажа новоста на Симона и Ана, незаинтересирани за што им го зборуваше.*

Посоченото за значењата на неинтегрираните конструкции во врска со акузативниот објект се однесува и на тие што се однесуваат дативниот: во принцип, кога се финални, може да имаат чисто дескриптивно или актуелно значење, а каузални значења имаат кога се иницијални.

Неинтегрираните наспроти интегрираните конструкции од морфолошки аспект

Сите претходни примери беа со (квалификативни и глаголски) придавки, кои се најчести и во интегрираните и во неинтегрираните конструкции. Сепак, во таа функција се јавуваат и именките и глаголските прилози. Во таа смисла, една од специфичностите е во врска со именските конструкции, кои можат да функционираат и како интегрирани, но во принцип, воведени со предлогот *како*. Така, конструкцијата во (33) е прифатлива (би-дејќи е придавска), а конструкцијата во (34) – неприфатлива, па налага дополнување со *како* (34а).

(33) *Иван оиде неискусен, се врати извештен.*

(34) **Иван оиде неискусен човек, се врати извештен ѓрговец.*

(34a) *Иван оиде како неискусен човек, се врати како извештен ѓрговец.*

Втората специфичност е во врска со глаголските прилози, кај кои интегрираните конструкции се можни само во врска со субјектот (35), а не и со акузативниот објект (36), а како и кај придавките, исклучен е и дативниот (37).

(35) *Ги виде шетјќи, додека седеа на една клуја.*

(36) **Додека седеше на една клуја, ги виде шетјќи.*

(37) **Им оиде на ѓосии не очекувајќи ѓо.*

Што се однесува на неинтегрираните, освен со субјектот (35a), се сврзуваат и со акузативниот (36a) и со дативниот објект (37a), но само во иницијална позиција. Тоа е разлика во однос на придавските конструкции, кои се, како што беше покажано, неограничени во поглед на линеаризацијата (в. ги примерите и варијантите 28-32)¹⁴.

(35a) *Ги виде, шетјќи, додека седеа на една клуја.*

(36a) *Шетјќи, ги виде, додека седеше на една клуја.*

(37a) *Не очекувајќи ѓо, им оиде на ѓосии.*

Именките, пак, се разликуваат од глаголските прилози по тоа што во интегрираните варијанти ги вклучуваат и акузативниот (38) и дативниот објект (39).

(38) *Сега е насјавничка, ние ја зајознавме како сјуденјка.*

(39) *Многу му ѓомоѓнале како ѓочетник.*

Како и кај глаголските прилози, неинтегрираните конструкции се можни во врска со сите синтаксички функции. Сепак, спротивно на случаите со глаголски прилози, неинтегрираните именски конструкции во врска со акузативниот (40) и со дативниот објект (41) се јавуваат во финална позиција, а иницијалната е, во најмала рака, дискутабилна (39a), (40a).

(40) *Вчера ѓо зајознаа Марјин, долгогодишен лектор.*

(41) *Пред два дена му исјраија ѓокана на Иван, нивни колеѓа.*

(40a) **Долгогодишен лектор, Марјин ѓо зајознаа вчера.*

(41a) **Нивни колеѓа, на Иван му исјраија ѓокана ѓред два дена.*

¹⁴ Случаи од типот на (36a), и (37a) се јавуваат, на пример, во книжевноста. Така, кај Димитар Солев има иницијални неинтегрирани глаголски прилози што се однесуваат на дативниот објект: *И не знаејќи, не му ѓтежеше, ѓуку само ѓо следеше сенкаѓа на Танас (...); Одејќи ѓо богоѓ на најрсѓокоѓ, коѓнае од кое доба, ѓ доаѓаше одамна забораенаѓа бабина деветѓина (...).*

Заклучни согледби

Неинтегрираните и интегрираните конструкции беа сопоставени на четири плана: информацискиот, семантичкиот, синтаксичкиот и морфолошкиот.

Информациската разлика е пресудна за тоа во едни случаи да се прибегне кон интегрирана конструкција, а во други – кон неинтегрирана. Како интегрирани конструкции функционираат информациски примарните содржини (кои функционираат како рема). Од друга страна, прозодиската издвоеност на неинтегрираните конструкции произлегува од нивната информациска секундарност. Во таа смисла, тие се надвор од комуникациското јадро на исказот, па не може да се разгледуваат ни како тема ни како рема во вистинска смисла.

Тоа што неинтегрираните конструкции се информациски секундарни не значи дека се семантички посиромашни. Напротив, за разлика од интегрираните, кои секогаш функционираат како актуелни атрибути (дури и во случаите каде што, разгледувани надвор од контекстот, влегуваат во каузална врска со предикатот), неинтегрираните, освен актуелното значење, ги понесуваат и каузалните и чисто дескриптивното.

На синтаксички план, неинтегрираните конструкции може да се однесуваат на сите реченични функции, а интегрираните во врска со дативниот објект се исклучени (со исклучок на именските конструкции). Сепак, дативниот објект не е лишен од значењето на интегрираните конструкции (актуелниот атрибут), кое се јавува во неинтегрирана варијанта.

Од морфолошки аспект, како интегрирани конструкции во врска со дативниот објект се исклучени и придавките (квалификативните и глаголските) и глаголските прилози. Една од специфичностите е во врска со именските конструкции, кои, кога функционираат како интегрирани, во принцип, се воведени со предлогот *како*. Од друга страна, глаголските прилози се синтаксички најограничени. Во таа смисла, интегрираните глаголски прилози се исклучени и во врска со акузативниот објект (а не само со дативниот, како придавките). Неинтегрираните глаголски прилози, пак, се јавуваат и во врска со акузативниот и во врска со дативниот објект, но во иницијална позиција. Спротивно на тоа, неинтегрираните именски конструкции во врска со акузативниот и со дативниот објект се вообичаени во финална позиција, а иницијалната е дискутабилна.

Користена литература

Дејан Геговски. „Околу кондензираните трансформи маркирани како причински (врз примери од дијалекти на македонскиот јазик)“. *Studia linguistica Polono-Meridianoslavica*, 2003, 109-117.

Блаже Конески. *Грамајика на македонскиот јазик*, Скопје: Детска радост, 1999.

Кирил Конески. *За македонскиот глагол*. Скопје: Детска радост, 1999.

Благоја Корубин. *На македонско грамајички теми*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 1990

Марјан Марковиќ. „Линеаризација на именските синтагми зависни од глаголска придавка“. *Studia linguistica Polono-Meridianoslavica*, 2008, 97-103.

Лилјана Минова-Гуркова. *Синтакса на македонскиот сџангарген јазик*, второ изд. Скопје: Магор, 2000.

Зузана Тополињска. „Од механизмите на кондензација во рамките на именската синтагма“. *Studia linguistica Polono-Jugoslavica* 5, 1987, 233-240.

Marion Carel. „Introduction“. *Argumentation et polyphonie : De Saint Augustin à Robbe-Grillet*, 2012, 7-58.

Bernard Combettes. *Les constructions détachées en français*. Paris: Édition Orphys, 1998.

Denis Creissels. *Syntaxe générale, une introduction typologique 1 : catégories et constructions*. Paris: Hermes Science Publications, 2006.

Franck Neveu. *Études sur l'apposition ; Aspects du détachement nominal et adjectival en français contemporain, dans un corpus de textes de J.-P. Sartre*. Paris: Honoré Champion Editeur, 1998.

Michèle Noailly. *L'adjectif en français*. Paris: Édition Orphys, 1999.

Извори

Димитар Солев. *Мртва јирка*, Скопје: Култура, 1998.